

De Standaard
16 oktober 2021
Sofie Taes

‘Neem eens een risico en onderschat het publiek niet’

Hij ontketende een revolutie in de oude muziek. Eerst voor anderhalve man en een paardenkop, nu voor volle zalen. Paul Van Nevel blikt terug op 50 jaar Huelgas Ensemble en frisse weerbarstigheid. ‘We hebben concerten geweigerd omdat we geen *pitteleer* wilden dragen.’

© Damon De Backer

‘De vinger waarmee we in de pap van de muziekindustrie brokkelen, is maar een kootje lang.’

Twee telefoonsessies hebben we nodig, Paul Van Nevel en ik. Daartussen: een nacht prakkiseren voor mij, studeren in het donker en slapen in het licht voor hem. 'Ik kon als kind al niet zonder nachtlampje', bekent hij. En dus bleven de gordijnen open voor enkele uren zoete rust. Want zaterdag moet het knallen. Dan wordt in Bozar de champagne gesabreerd voor de vijftigste verjaardag van Huelgas Ensemble.

'Ik ben indertijd met een paar studiegenoten een groep begonnen,' vertelt Van Nevel, 'omdat ik wilde uitvissen wat er gebeurt als je speelt vanuit originele bronnen. We vertrouwden moderne uitgaven niet. Ook vermoedden we dat er een immens repertoire aan onbekende, vocale muziek lag te sluimeren. Dat zou ons werkterrein worden.'

We schrijven 1971, tijd van provo's en langharig werkschuw tuig. Was jullie zoektocht naar waarheid en authenticiteit ook sociaal bewogen?

'Niet bewust, nee. Zó sociaal was ik om te beginnen niet (lacht). Als jongste van zes kinderen ben ik altijd een eenzaat geweest. Voorts zijn de hippies, Bob Dylan en protestbewegingen een beetje aan me voorbijgegaan. Wij hadden ook niet die noodzaak om te clashen met het establishment, die er voor onze collega-barokspecialisten wél was. Zij concurreerden rechtstreeks met de grote orkesten, die de historische benadering van Bach, Händel en co. als een ernstige bedreiging zagen. Dat gevoel neus tegen neus te staan hadden wij niet, wij betraden onbegane paden.'

Vijftig jaar later is Huelgas Ensemble een instituut. In artistiek opzicht, welteverstaan. Als kunstenbedrijf zijn jullie altijd een beetje een familiezaak gebleven. Bewust?

'We hadden nooit de bedoeling om een muzikimperium te worden, dat klopt. Dat kón onze bedoeling niet zijn – vergeet niet dat we het de eerste 20 jaar zonder subsidies moesten doen. Roeien met de riemen die we hadden, of beter: peddelen. In het begin gaven we niet meer dan vier à vijf concerten per jaar, met twaalf man in de zaal, van wie zes vrijkaarten en zes tantes en nonkels. (lacht)'

Toch stootte Huelgas door tot de wereldtop. Op merites of dankzij gelukjes?

'Het eerste mag ik hopen, het tweede, dat zijn vooral de mensen die op onze weg zijn gekomen. Joannes Collette, mijn leraar aan het conservatorium van Maastricht, staat met stip bovenaan. Hij heeft me uit de hobbyhoek gehaald en de weg gewezen naar een professionele aanpak. En dan is er Wolf Erichson, de legendarische producer van het platenlabel Das Alte Werk en Sony's oudmuzieklabel Vivarte. Onze ontmoeting was een toevalstreffer: Kredietbank organiseerde in 1976 een expo over de polyfonist Philippus de Monte en wilde een lp opnemen. In België was maar één ensemble met dat soort muziek bezig, Huelgas. Erichson werd als expert aan boord gehaald en zo werkten we voor het eerst samen. Tien jaar later belde hij me op met het voorstel om voor Vivarte een reeks polyfonieplaten te maken. Ik greep die kans met beide handen en voilà, die opnamen hebben ons definitief uit de schaduw gehaald.'

'Op audities vraag ik kandidaten om na 1 minuut de vinger op te steken. De snellen zijn de ergsten: haastige zangers kun je niet het gevoel voor rust meegeven waar polyfonie om vraagt'

De muziek van de middeleeuwen en de renaissance waarmee Huelgas groot is geworden, blijft een nicheproduct. Is polyfonie een elitekunst?

'Het is zo dat polyfonie een gelaagde en complexe kunstvorm is. Vijf, zes eeuwen geleden waren het vooral intelligentsia, clerici en hovelingen die de literaire, historische en muzikale bagage hadden om die muziek te begrijpen en te waarderen. In dat opzicht zou je kunnen zeggen dat polyfonie nu minder democratisch is: wie kent nog de sonnetten van Petrarca, de uithoeken van de Bijbel of de grote antieke dichters? Anderzijds hebben vandaag veel meer mensen toegang tot concerten. En gelukkig maar. Al plaats ik wel vraagtekens bij beleidsmakers die erop blijven aandringen om de deuren van de concertzalen nog verder open te wrikken. Ik zal nooit een veto stellen tegen tieners op onze concerten, want ik wéét dat sommige van thuis uit voeling hebben met oude muziek. Maar de gemiddelde scholier zal niet kunnen genieten. Dit soort uitspraken neemt men mij weleens kwalijk, maar sorry, dat is de realiteit waar we met Huelgas elke dag voor staan.'

© Dieter Telemans

‘Mijn zangers moeten eerst en vooral blijven wie ze zijn.’

U hebt wel tegen meer heilige huisjes getrapt. Wat was uw controversieelste idee?

‘Misschien wel dat grote namen niet altijd grote muziek hebben geschreven. Ik zie het soms bij Mozart, soms bij Lassus: geniale toondichters, maar ook slimme entrepreneurs. Soms drijven hun werken op functie en ervaring, niet op curiositeit. Dat zul je bij zogenaamd “kleine” meesters nooit zien. Neem Pierre de Manchicourt, een van die nagenoeg vergeten Frans-Vlaamse polyfonisten. Die maakte het zich nooit makkelijk. Hij schreef polyfonie die

altijd maar doorgaat, minutenlang, tegen de wind in! Als ik met zo'n verhaal kom, blijken mensen – ook collega's – nog altijd te denken dat de muziekgeschiedenis darwinistisch is: wie overblijft, zal wel de sterkste zijn. Ik denk dan: neem eens een risico en onderschat het - publiek niet. Het weet best wel kwaliteit te herkennen.'

De sound van Huelgas Ensemble herken je uit de duizend.

'Ik heb altijd pertinent willen vermijden dat Huelgas zou klinken als een 19de-eeuws koor. Daar was eenvormigheid het hoogste goed: allemaal de kop op de Bühne leggen, zodat niemand boven het maaiveld uitsteekt! Maar de eigenheid van stemmen uitwissen is allesbehalve historisch. Mijn zangers moeten eerst en vooral blijven wie ze zijn, getrouw aan hoe ze denken en klinken. Zolang we over esthetiek, intonatie en ritmiek dezelfde ideeën hebben, kunnen we samen muziek maken zonder onszelf te verliezen in het collectief. Daarom hebben we tien jaar geleden het concertkostuum afgeschaft: we dragen kleren die ons laten zien zoals we zijn. We hebben concerten geweigerd omdat men erop stond dat we in pitteleer kwamen.'

Ook typisch Huelgas: de toonsverhogingen of- verlagingen die je niet in de partituur vindt, maar als uitvoerder intuïtief toevoegt, en die zo wellustig wringen. Kun je dat historisch correct doen? Of gaat u vooral voor effect?

'Mensen denken dat ik veel toevoeg aan de muziek, maar dat is niet zo. Ik ben net heel consequent in het volgen van technische en esthetische basisprincipes.'

'Ik zal nooit een veto stellen tegen tieners op onze concerten, want ik wéét dat sommige van thuis uit voeling hebben met oude muziek. Maar de gemiddelde scholier zal niet kunnen genieten'

Hoe dicht bent u in die vijftig jaar bij authenticiteit gekomen?

'Dat woord is zo beladen geworden dat ik zou moeten afleren het te gebruiken! Kijk, wie in strikte zin "authentiek" wil doen, is met spoken en sprookjes bezig. Je kúnt niet authentiek zijn in de oude muziek. Alles is anders dan in de wereld van Ockeghem en Josquin: de klankbeleving, de stilte-ervaring, de snelheid en traagheid der dingen. We beseffen heel goed dat we als muzikarheologen geen Indiana Jones zijn die aan het eind met de Heilige Graal thuiskomt.'

In een halve eeuw oogstte Huelgas een pak prijzen. Mooie gestes of gedoe om niets?

'Die prijzen spelen een heel belangrijke rol. We zijn zo'n kleine niche. De vinger waarmee we in de pap van de muziekindustrie brokkelen, is maar een kootje lang. Als pers en overheden er dus voor kiezen om een ensemble als Huelgas te bekronen, is dat een stimulans. Prijzen zijn trouwens ook belangrijk om artistiek je ei te kunnen leggen: na twintig mislukkingen zal een platenfirma je met onzachte hand in een andere richting duwen. Wij hebben dankzij die awards altijd carte blanche gekregen.'

Wat maakt een muzikant tot Huelgas-materiaal?

'Er zijn een paar zaken waarin ik geen compromissen sluit. Ten eerste een perfect gevoel voor timing. Op audities vraag ik kandidaten altijd om na één minuut de vinger op te steken. Sommigen komen in de buurt, anderen zijn te laat of veel te vroeg. Die laatsten zijn de

ergsten: aan haastige zangers kun je niet het gevoel voor rust meegeven waar polyfonie om vraagt. Ook belangrijk: een goed begrip van volume – in de renaissance was “zacht” de eerste stap naar stilte. Dat brengt me bij een derde must: stiltegevoel. Weet je wat het belangrijkste moment is voor mijn zangers? De 4 seconden voor een stuk begint. Ik hef mijn hand op en er ontstaat een vacuüm. Dat is de ideale startpositie om een werk zijn juiste geluidsdebiet te geven. En ten slotte moet een zanger kunnen intoneren, dat is de sluitsteen van onze kathedraal.’

© Rudy Carlier

‘Zangers naast elkaar plaatsen is compleet uit de tijd.’

Werkt u alleen met mensen met wie u het goed kunt vinden?

‘Het is zeker niet zo dat ik alleen vrienden naar het ensemble haal. Eigenlijk is het andersom: leden worden altijd vrienden – zij het niet tijdens, maar na de repetitie.’

De cirkel waarin jullie musiceren maakt die verbondenheid zichtbaar. Ook met die opstelling hebben jullie gepioneerd.

‘Ik noem het een technisch noodzakelijke oplossing. Enerzijds laat zo’n kring met het publiek eromheen toe om de afstand tussen uitvoerder en toehoorder te verkleinen. Beeld je in dat mensen eeuwen geleden zowat met de neus op de zaak naar polyfonie stond te luisteren. Vandaag beland je met een goedkoop ticket ergens achteraan in een massieve hal. Dan is het heel moeilijk om mee in de muziek te kruipen. Bovendien kunnen de muzikanten elkaar in deze opstelling veel beter horen. Zangers naast elkaar of, nog erger, in twee rijen plaatsen is nefast voor de communicatie en compleet uit de tijd.’

U had het net over die seconden voor de eerste noot. Dat is het moment waarop iedereen de sprong moet maken van intense voorbereiding naar spontaan musiceren. Hoe lastig is die spreidstand?

'Ik zeg altijd: geïnformeerd zijn is geen doel op zich. God, dat zou saai zijn. Voor ons is de geschiedenis van een werk uitpluizen alsof je een deur op een kier zet. Degene die daar doorheen moet, is een mens van de 21ste eeuw. Als we dat negeren, zou ik evengoed met robots kunnen werken. Voor we het podium op gaan, herinner ik de muzikanten er weleens aan: het publiek heeft het volgende uur geen radio, geen televisie, geen Youtube. Het hoort alleen wat wij laten horen. En we hebben maar een paar seconden om hen mee te krijgen.'

Al die seconden tikten aan tot vijftig jaar. Doet dat u wat?

'Het raakt me wel. Omdat dit zo'n ijkmoment is waarop men je wijst op waar je mee bezig was, waar je nu staat en waar je naartoe wilt. Op zaterdag feesten we, maar op zondag begint ons volgende hoofdstuk. Eentje waarvan de eerste alinea al geschreven is en onder gesloten enveloppe aan een kluis is toevertrouwd. Als ik er de stemvork bij neerleg, staat de opvolging klaar.'